

Vazby a průniky netradičních rozvojových aktivit ve venkovském prostoru

Links and intersections of innovative development activities in rural areas

Mgr. Hana Svobodová
GaREP, spol. s r.o., nám. 28. října 3, 602 00 Brno
email: 67632@mail.muni.cz

Anotace: Rozvoj jednotlivých složek venkova je ovlivňován celou řadou aktérů na různých hierarchických úrovních. Úroveň národní a krajská však především stanovují rámec pro rozvoj venkova, konkrétní aktivity jsou záležitostí aktérů na úrovni lokální. Cílem tohoto příspěvku je představit jednotlivé složky venkova, které je mohou ovlivňovat místní aktéři, a zachytit jejich vzájemnou provázanost z hlediska možných rozvojových směrů.

Klíčová slova: rozvoj venkova, venkovský prostor, aktér, místní produkt

Annotation: Development of segments of rural areas is influenced by many participants on different hierarchical levels. National and regional level set the main frame of rural development; concrete activities are matter of participants on local level. Aim of this paper is to introduce segments of rural areas which could be influenced by local participants and demonstrate their mutual connections from the view of the development ways.

Key words: rural development, rural area, participant of development, local product

Klasifikace JEL: R – Urban, Rural, and Regional Economics

Úvod

Venkovský prostor představuje specifické prostředí, které ovlivňuje charakter celé České republiky. Ačkoliv zde žije méně než třetina obyvatel, zahrnuje většinu území ČR a jeho význam je nesporně vysoký, a to zejména z hlediska údržby krajiny, produkce potravin, zachování kultury a tradic, apod.

Na druhou stranu venkov představuje území, jemuž je třeba věnovat v rámci regionální a Společné zemědělské politiky EU zvýšenou pozornost. Pro aplikaci rozvojových nástrojů je však třeba zohlednit jednotlivé typy venkova (např. dle OECD) – kdy je potřebné směřovat rozvoj odlišně v příměstských obcích a v mezilehlých či periferních oblastech. Proto je nutné při komplexním řešení jeho rozvoje a hledání cest, jak toho efektivně dosáhnout, zvážit veškerá specifika, který venkovský prostor má a do rozvojových strategií zahrnout i konkrétní stav a podmínky na venkově (dle Pavlíková, Maříková, Herová, 2009).

Metody výzkumu

Příspěvek vychází z dílčích výsledků výzkumného projektu QH82249 Synergie v přístupu k rozvoji venkova, který řeší firma GaREP, spol. s r.o. v letech 2008–2011. Cílem tohoto projektu je vypracování strukturovaných a účelově uspořádaných souborů opatření a nástrojů prokazatelně vedoucích ke zlepšení podmínek pro život na venkově, k rozvinutí možností podnikání v agrárním sektoru při zlepšení dopadu hospodářských činností na krajinu.

Společná zemědělská politika, po níž spadá i rozvoj venkova, apeluje na využití přístupu „bottom-up“, tedy realizace změny a rozvoje přímo, prostřednictvím obyvatel, kteří ve venkovských regionech žijí. Proto se i tento příspěvek zaměřuje na lokální aktéry, kteří v regionu působí, a mohou přispět k rozvoji jednotlivých složek venkovského prostoru i celého „svého“ regionu.

Tato tematika je v současné době velmi aktuální a její závažnost potvrzuje i množství odborných článků a publikací, jež v posledních letech vznikly v ČR i v zahraničí. R. Perlín (2000) se zabýval úlohou aktérů v lokálním rozvoji či možnostmi a limity spolupráce venkovských obcí (2006). Venkovem a především vztahem obyvatelstva k obci a okolí se dlouhodobě zabývá P. Spišiak (např. P. Spišiak, R. Klamár, E. Michaeli 2002) či V. Majerová a kol. v edici Český venkov, která vychází od roku 2000. J. Binek (2007) nastínil možnosti oživení českého venkova. Faktory ovlivňujícími možný budoucí rozvoj se zabýval A. Slepíčka (2008) nebo V. Majerová (2008). Výzkumem malých oblastí se zabývá např. A. Vaishar (2001). Managementu rozvoje venkova se věnuje S. Nunvářová et al. (2006a, 2006b).

Proces rozvoje venkova

Venkov je specifickým, různorodým společenským, ekonomickým, kulturním i ekologickým prostředím. Po roce 1989 prošel venkov mnoha změnami – postupně se vytrácí jeho původní zemědělská funkce a je kladen důraz především na údržbu krajiny a životního prostředí, a to především v souvislosti se Společnou zemědělskou politikou EU, kterou Česká republika přijala se vstupem do Evropské unie v roce 2004. Pestrost venkovského prostoru se kromě jeho funkcí odráží také ve velkém počtu institucí, subjektů i individuí, které venkovský prostor ovlivňují, rozvíjejí či řeší jeho jednotlivé problémy, aktivity či jevy.

Jak již bylo zmíněno, na lokální úrovni jsou pro rozvoj nepostradatelní místní aktéři, kteří rozvíjí svůj region z vnitřku. Jak na národní a krajské úrovni, tak i na lokální, jsou zapojeni aktéři z veřejné, soukromé i neziskové sféry, kteří k ovlivňování rozvoje venkova využívají celou škálu nástrojů, jež se dle Wokouna (2008) dělí na finanční a nefinanční.

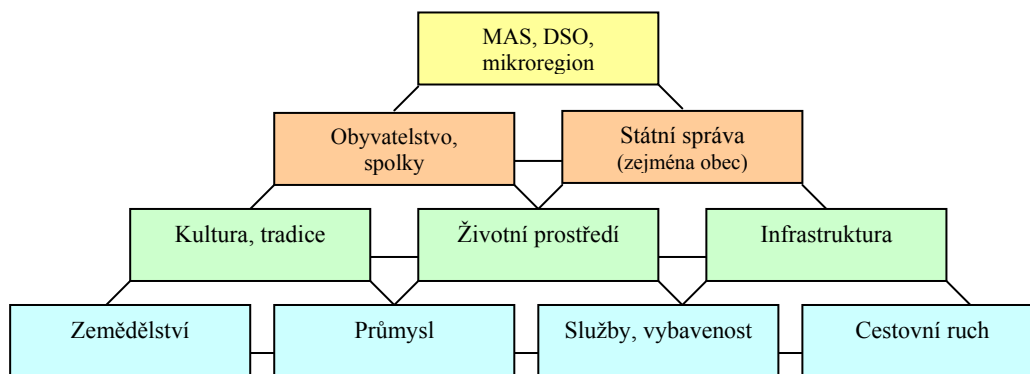
Aktéři a jejich nástroje mohou ovlivňovat rozmanité složky a aktivity venkovského prostoru – zemědělství, životní prostředí, průmysl a podnikání, obec a její obyvatelstvo, kulturu, tradici, cestovní ruch či infrastrukturu. Rozhodujícím záměrem budoucího rozvoje venkova je zmírňování nepříznivých trendů, které oslabují jeho význam i roli v celkovém rozvoji společnosti (nežádoucí projevy vyliďňování venkova, zhoršování podmínek pro ekonomické i společensko-kulturní aktivity obyvatel, zhoršování kvality kulturní krajiny apod.). Nalezení možností účinného řešení nežádoucích problémů vyžaduje velmi dobrou znalost určujících poměrů venkova, poznání a adekvátní pochopení smyslu, fungování i účinků celého komplexu aktivit, realizovaných nejrůznějšími subjekty a aktéry. Na tomto základě je pak možno iniciovat a rozvíjet účinné formy spolupráce všech zainteresovaných aktérů a naplňovat žádoucí cíle rozvoje venkova.

Vhodnou platformou pro rozvoj venkova prostřednictvím místních iniciativ je místní akční skupina (MAS). Již na počátku 90. let (r. 1991) vedly zkušenosti z praxe představitele EU k vytvoření iniciativy společenství LEADER, která prostřednictvím místních iniciativ – místních akčních skupin – umožnila realizaci unijních programů a opatření zaměřených na

rozvoj venkovských regionů. Realizace programu založeného na této iniciativě se v praxi velmi osvědčila a je vysoce efektivním nástrojem pro trvale udržitelný rozvoj venkovských oblastí. (Pavlíková, Maříková, Herová, 2009). V současné době existuje v ČR síť dobře fungujících MAS, které jsou schopné čerpat dotace z evropských fondů na rozmanité rozvojové projekty.

Rozvojové oblasti venkovských obcí – vazby a průniky

Možností rozvoje venkova se naskýtá celá řada, avšak cesta k úspěšné realizaci rozvojových projektů není vždy jednoduchá. Obr. 1 znázorňuje základní oblasti, jejichž prostřednictvím lze přispět k rozvoji nebo alespoň zachování kvalitního života na venkově – zemědělství, průmysl (především malé a střední podnikání, místní produkty apod.) a služby, pod které lze zařadit i cestovní ruch (význam cestovního ruchu však v posledních letech roste, a proto je hodnocen samostatně). Pro vyvážený rozvoj venkovského prostoru je nutná kvalitní infrastruktura. Rozvoj venkovského prostoru trvale udržitelný a nesmí zatěžovat životní prostředí. Jako aktéři na lokální úrovni vystupují především samotné obce a její obyvatelé, které mohou směřování rozvoje výrazně ovlivnit.

Obr. 1: Místní aktéři a rozvojové oblasti venkova

Obec dle § 2 (2) zákona č. 128/2000 Sb., o obcích *pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů*. Pro rozvoj obce je velice důležitý management obce a účelné využívání rozvojových nástrojů. Úspěšnost managementu obce při realizaci rozvojových záměrů závisí i na aktivitě místních obyvatel a na míře jejich zapojení do rozvoje obce. Zvláště v malých obcích jde o klíčový faktor. Konkrétně jde o práci jako např. brigády, ale také o pořádání kulturních a společenských akcí. Díky „svépomoci“ občanů řada obcí zvládla realizovat náročné investiční akce s podstatně nižšími náklady (Bínek, 2007, 46).

Za tradiční odvětví spojené s venkovem lze považovat zemědělství. Po vstupu ČR do EU a s přijetím Společné zemědělské politiky EU je zmiňováno především v souvislosti s rozvojem venkova, o čem již bylo napsáno mnohé. Zajímavým směrem rozvoje venkova a zemědělství v ČR v posledních letech je např. koncept „místních výrobků“. Vychází z toho, že obchody a prodejny odebírají produkty od místních zemědělců. Zboží, které si tak spotřebitel koupí, pochází z regionu, pomáhá zachovat pracovní místa, údržbu krajiny a v neposlední řadě není nutná jeho doprava na velké vzdálenosti. V České republice je tato vize v úplných začátcích, ale především v západoevropských zemích se osvědčila. Samozřejmě s tímto konceptem vyvstává celá řada problémů. Jeden region nenabízí rozhodně veškeré produkty, a navíc ne po celý rok. Mnoho surovin musí být před prodejem určitým způsobem zpracováno a takováto provozovna se v oblasti nemusí nacházet. Patrně nejjednodušší je tuto formu zvolit u ovoce,

zeleniny a některých mléčných výrobků. Přes všechny vyjmenované problémy se však rozhodně jedná o krok správným směrem. V celorepublikovém měřítku lze za podobný projekt označit program „Klasa“, kdy je od roku 2003 udělováno kvalitním domácím potravinářským a zemědělským výrobkům stejnojmenné označení.

Koncept místních produktů je možné uplatnit i v oblasti průmyslu. Venkovský prostor není dimenzován pro rozvoj velkých průmyslových podniků (chybí kvalitní pracovní síla, infrastruktura – nevyhovující stav komunikací, nedostatečná vybavenost apod.). Současní spotřebitelé si na trhu mohou vybrat z široké škály různých produktů, jež se od sebe liší svou cenou, kvalitou, způsobem výroby či místem původu. Pakliže je zákazník orientován na produkty místních výrobců, upřednostňuje české výrobky, mezi nimiž si může vybrat i takové, které pocházejí přímo z jeho regionu, pro něž jsou tradiční. Orientovat se na trhu a nalézt takovéto výrobky v nepřeberném množství různorodého zboží pomáhá spotřebiteli speciální označení, jež na dané místní výrobky a speciality upozorňuje. Čeští zákazníci a zejména turisté stále více oceňují jedinečnost výrobků s původem v konkrétním regionu a s osobním přístupem řemeslníků nebo zemědělců ke každému jednotlivému produktu. Značení výrobků, které garantuje jejich původ v určitém regionu, je jednou z cest, jak zviditelnit produkci místních výrobců a zároveň posílit pocit sounáležitosti s regionem u jeho obyvatel. Hlavním cílem zavádění značení upozorňující na tyto produkty je přispět k ožívování venkova a postupnému zvyšování kvality života na venkově, vytváření pracovních příležitostí a rozvoji sociálně a environmentálně orientované ekonomiky (dle Spolku pro rozvoj venkova Moravský kras, on-line)

Koncepty místních produktů, ať už zemědělských či průmyslových úzce souvisí také s podporou cestovního ruchu. Ve venkovských oblastech se uplatňuje tzv. venkovský cestovní ruch, který dle Páskové a Zelenky (2002) *představuje souborné označení pro druh cestovního ruchu s vícedenním pobytem s rekreačními aktivitami na venkově (procházky, pěší turistika, projížďky na kole nebo na koni, pozorování a péče o domácí zvířata, konzumace podomácku vyrobených potravin atd.) a s ubytováním v soukromí nebo v menších hromadných ubytovacích zařízeních*. Venkovské ubytovací kapacity však mají svá určitá specifika. V první řadě jde zejména o umístění těchto zařízení, které je značně decentralizováno od mnohdy přetížených středisek cestovního ruchu. Dále jsou tato zařízení nejčastěji malokapacitní. Na ubytovací zařízení často navazují stravovací zařízení, kde se očekává nabídka místních potravinářských výrobků vlastní výroby a krajových specialit (viz místní produkty). Také doplňkové služby venkovské turistiky se musí přizpůsobovat současným trendům a nárokům návštěvníků. Proto se stále rozšiřuje škála nabízených doprovodných služeb, které souvisejí zejména s využitím volného času na venkově. To způsobuje tu skutečnost, že se v současnosti k typickým doprovodným službám (obchodní, informační, opravárenské, zdravotní...) řadí právě služby pro naplnění volného času, jako je např. účast na domácích a zemědělských pracích, jízdy na kole, koních, koupání, pěší turistika, účast na místních společenských akcích apod. (Galvasová a kol., 2008).

Konečně, zařízení občanské vybavenosti, technická a dopravní infrastruktura také patří mezi významné faktory ovlivňující ekonomický a populační rozvoj obcí, a to nejenom z hlediska kvantity, ale také kvality. Kvalitní a dostatečná infrastruktura přispívá ke zvyšování kvality života a tím i k udržení obyvatelstva na venkově a zároveň vypovídá o míře vyspělosti společnosti, o charakteru, stabilitě i kultivovanosti dané oblasti, prostoru či místa.

Tab. 1: Vazby rozvojových oblastí venkovského prostoru

Intravilán	Obyvatelstvo	Kultura, tradice	Zemědělství	Průmyslová výroba	Služby, vybavenost	Cestovní ruch	Infrastruktura	Životní prostředí	Správa obce
Obyvatelstvo		Společenský život	Zaměstnanost	Zaměstnanost	Kvalita života	Zdroj příjmů	Kvalita života	Kvalita života	Rozvoj obce
Kultura, tradice	Společenský život		Místní produkty	Místní produkty	Místní produkty	Venkovský CR	---	---	Podpora aktivit
Zemědělství	Zaměstnanost	Místní produkty		Zprac. průmysl	---	Agroturistika	---	Údržba krajiny	Vzhled obce
Průmyslová výroba	Zaměstnanost	Místní produkty	Zprac. průmysl		Přilákání investic	---	Lokalizace firem	Znečištění vs. údržba	Lokalizace firem
Služby, vybavenost	Kvalita života	Místní produkty	---	Přilákání investic		Přiliv turistů	Kvalita života	---	Rozvoj obce
Cestovní ruch	Zdroj příjmů	Venkovský CR	Agroturistika	---	Přiliv turistů		Přiliv turistů	Přiliv turistů	Podpora CR
Infrastruktura	Kvalita života	---	---	Lokalizace firem	Kvalita života	Přiliv turistů		Kvalita ŽP	Zkvalitňování infrastr.
Životní prostředí	Kvalita života	---	Údržba krajiny	Znečištění vs. údržba	---	Přiliv turistů	Kvalita ŽP		Údržba krajiny
Správa obce	Rozvoj obce	Podpora aktivit	Vzhled obce	Lokalizace firem	Rozvoj obce	Podpora CR	Zkvalitňování infrastr.	Údržba krajiny	

Vazby a průniky jednotlivých odvětví a možnost ovlivnění lokálními aktéry zobrazuje tab. 1. Je patrné, že obyvatelstvo a představitelé obce jsou schopni ovlivňovat všechny rozvojové oblasti. Zřejmá jsou také propojenost a návaznost jednotlivých sektorů národního hospodářství. Při rozvoji venkova jsou důležité jak tzv. tvrdé projekty, jež jsou zaměřeny na rozvoj a zkvalitnění infrastruktury apod., tak projekty měkké, které podporují rozvoj lidských zdrojů a nejsou v tab. 1 příliš zohledněny.

Závěr

Rozvoj jednotlivých oblastí venkovského prostoru nesmí být činností izolovanou. Jednotlivá odvětví na sebe navazují a rozvoj jednoho odvětví může výrazně podpořit rozvoj jiného, což lze nazvat synergickým efektem. Klíčovým faktorem je aktivní zapojení aktérů ze všech možných oblastí, kteří mají zájem o rozvoj svého regionu.

Podchycením celého komplexu rozvojových aktivit realizovaných ve venkovském prostoru a zhodnocením jejich vazeb, účinků a omezení jejich plného rozvinutí lze nalézt možnosti, jak účinněji přistupovat k řešení nepříznivých trendů na venkově prostřednictvím sladění přístupů jednotlivých aktérů rozvoje a rozvinutím vzájemné podpory a spolupráce. Klíčovou otázkou oživení, rozvoje či stabilizace venkova je pochopení vztahů mezi jeho složkami reprezentovanými různými aktéry či jejich skupinami, tj. poznání relevantních interakcí mezi socioekonomickými podmínkami pro život obyvatel, jejich promítnutím v určité struktuře osídlení, zemědělstvím a lesnictvím jako tradičním hospodářským odvětvím a dalšími odvětvími podnikání ve venkovském prostoru.

Literatura

- BINEK, J., TOUŠEK, V., GALVASOVÁ, I., VĚŽNÍK, A., KUNC, J., SEIDENGLANZ, D., HALÁSEK, D., ŘEHÁK, S.: *Venkovský prostor a jeho oživení*. 1. vydání, Brno: Georgetown, 2007. 145 s. ISBN 80-251-19-5.
- GALVASOVÁ, I. a kol. *Průmysl cestovního ruchu*. Praha: MMR ČR, 2008.
- MAJEROVÁ, V.: *Rural knowledge society: Present and perspective*. 1. vyd. In: Countryside – Our World. Praha: PEF ČZU. 2008. ISBN 978-80-213-1851-9.
- MORAVSKÝ KRAS - *regionální produkt*. Spolek pro rozvoj venkova Moravský Kras. Dostupný na: < http://www.spolek-moravskykras.cz/article.php?article_id=86>
- NUNVÁŘOVÁ, S. et al.: *Metodika zavádění managementu rozvoje mikroregionů*. 1. vydání, Přerov: CpKP, 2006a. 184 s. ISBN 80-86902-39-0.
- NUNVÁŘOVÁ, S. et al.: *Řízení místních samospráv*. 1. vydání, Brno: Ekonomicko-správní fakulta MU, 2006b. 78 s. ISBN 80-210-4158-7.
- PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. *Cestovní ruch – výkladový slovník*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2002. 448 s.
- PAVLÍKOVÁ, G., MAŘÍKOVÁ, P., HEROVÁ, I.: *Součinnost obyvatel venkova jako faktor rozvoje*. In: Regionální politika v ČR: Efekty a nové výzvy. Brno: GaREP Publishing, 2009. (v tisku).
- PERLÍN, R.: *Představitelé veřejné správy jako aktéři lokálního rozvoje*. In: *Problémy stabilizace venkovského osídlení ČR*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2000. s. 133-151. ISBN 80-7040-385-3.
- PERLÍN, R.: *The co-operation of rural municipalities - chance or condition of achievement - Spolupráce venkovských obcí - možnost nebo podmínka úspěchu*. In: *Zemědělská ekonomika*. Praha: ČAZV - ÚZPI, Vol. 52, 6/2006. s. 263 - 272. ISSN 0139-570X.
- SLEPIČKA, A.: *Factors Influencing the Future of the Czech Countryside*. 1. vyd. In: *Countryside – Our World*. Praha: PEF ČZU. 2008. ISBN 978-80-213-1851-9.
- SPIŠIAK, P., KLAMÁR, R., MICHAELI, E.: *Trvalo udržatelný rozvoj mikroregionu Ptava, vyhodnotenie prieskumu – vzťah obyvateľstva k vlastnej obci a k mikroregionu*. 1. vydání, Humenné: Regionálna rozvojová agentura, 2002. 38 s.
- VAISHAR, A.: *Vize a perspektivy malých moravských měst*. In: *Urbanismus a územní rozvoj*. Vol. 4, 2/2001. s. 28 – 32
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích.